

DEN SVENSK-NATIONELLA TANKEN

HÖGTIDSTAL

VID FÖRENINGEN HEIMDAL 50-ÅRSFEST

Av professor H. S. NYBERG, Uppsala

FÖRENINGEN HEIMDAL, som stiftades den 23 april 1891, alltså i dessa dagar för jämnt 50 år sedan, har enligt första paragrafen av sina nu gällande stadgar till uppgift att sammansluta studenter vid Uppsala universitet och Lantbrukshögskolan för främjande av nationella strävanden. Enligt den andra paragrafen åsyftar föreningens verksamhet att pröva målen för en nationell politik, att hos sina medlemmar utveckla och vidmakthålla en fördjupad och av partidogmer obunden politisk insikt samt att bidra till allmän upplysning i viktiga nationella spörsmål.

Dessa paragrafer ha åtskilliga gånger skrivits om under det halvsekel som förflutit sedan föreningen bildades. Uppfattningen av vad det egentliga syftet med föreningens verksamhet borde vara, och därmed också av de former under vilka denna borde bedrivas, ha skiftat väsentligt med generationerna. Heimdal har tagit aktiv del i folkbildningssträvandena, och särskilt vid sekelskiftet ansågos dessa strävanden t. o. m. böra ställas i förgrunden vid föreningens arbete. Helt utanför partipolitiken har måhända Heimdal i praktiken aldrig stått, men föreningen har i regel varit obunden av organiserade partibildningar och endast tidvis trätt i närmare förbindelse med rent partipolitiska grupper i svenskt offentligt liv. Då den senaste redaktionen av stadgarna uttryckligen fastslår en av partidogmer obunden politisk insikt som ett mål föreningen bör sträva till, så ges därmed i själva verket åt en tendens, som alltid varit Heimdal egen. Att läsa om de olika vägar, på vilka föreningen har velat främja sitt syfte, är att rekapitulera de förflutna femtio årens svenska kulturella och politiska arbete.

Men om sålunda medel och vägar ha skiftat, så har dock *målet* varit konstant alltsedan föreningens första dag: *att främja de nationella strävandena*. Att blicka tillbaka på Heimdals femtio-

åra tillvaro blir detsamma som att blicka tillbaka på den svenska nationella tankens utveckling och strider under samma tid.

En studentföreningen arbetar bland dem som stå i sina bildbaraste år, då sinnet är som mottagligast för intryck och intrycken äro som mest avgörande för livsriktningen. Den ungdom, som har fylkat sig här, har sedan gått ut i livet med sina ideal och där haft att förverkliga dem. Många av de män, som under de sist förflutna åren ha stått främst på skansen i striden för våra nationella ideal, ha fått sin väckelse och sin första skolning inom Heimdal; och många av dessa ha överhuvud givit den svenska nationella tanken i vår tid gestalt och mål. Vilket ämne skulle väl därför på denna dag ligga oss närmare än *den svensk-nationella tanken*, som denna förening alltid har velat hävda och föra till seger överallt i vårt svenska liv? Om dagens minne inbjuder till tillbakablickar på denna tankes växt och kamp hos vårt folk, så innebär detta intet drömskt försjunkande i det förflutna. Tiden själv har sört för att tillfälle därtill icke ges oss. Just nu prövas hållfastheten av de ideal vi ha gjort till våra, just nu kräva dessa ideal av oss handling i en utsträckning och med ett allvar som sällan i Sveriges historia, just nu ställer oss denna nationella tanke inför uppgifter av skickesdigraste art, av vilka vår framtid kommer att bero.

*

Det kan omöjligen sägas, att en positiv svensk-nationell tanke låg i luften eller var allas egendom i den stund Heimdal såg dagens ljus. Det var alldeles tvärtom, och däri, att just då en studentförening med nationella uppgifter bildades, kan man se ett utslag så gott som trots något av den ungdomliga oppositionslusta, som älskar att rida spärr mot allmänt omfattade meningar och mäktiga tidsriktningar.

Vi hade just bakom oss ett åttiotal, som icke precis bars av nationalistiska stämningar. Tidens inriktning var tvärtom i högsta grad internationell. Sveriges industrialisering, som hade tagit fart först med 1870-talet, hade skapat svåra sociala problem, som framdrogo den socialistiska arbetarrörelsen, och denna i sin tur fylkade sig kampmedvetet under internationalens fana och reste en flammande protest mot alla hävdvunna nationella ideal i alla länder. De nya kommunikationsmedlen, primitiva som de nu te sig för oss sena tiders barn, tycktes nedbryta alla gamla gränser och skrankor mellan folken och varsla in en ny tid med

helt andra förbindelser dem emellan. Den europeiska kulturen, som måhända nådde sin kulmen under den så gott som oavbrutna fredsperioden 1871—1910, var mer än någonsin övernationell; den var som aldrig förr en enhetskultur för en hel världsdel och den gjorde anspråk på att vara den universella världskulturen. Teknik, vetenskap, handel och de sociala striderna syntes förvandla de gamla nationella idealen till föråldrade kvarlevor från en övervunnen epok.

Allt i denna tid arbetade mot det härdvunna och fäderneärvda, i vilket nationella särarter och tänkesätt hade sin rot. Samtidigt med arbetarrörelsens frammarsch i vårt land ägde här i all tysthet en revolution rum, som törhända är den mest djupgående det svenska samhället någonsin haft att genomgå: genom laga skiftet, som hade tagit fart i mitten av seklet och i huvudsak var avslutat före det nya seklets ingång, sprängdes de gamla byalagen, tusenårig by- och bondetradition bröts och nya former för landsbebyggelsen och jordbruket skapades. Och under allt detta forsade svenskt blod i strida strömmar ut ur landet: emigrationen till Amerika, påbörjad vid seklets mitt, hade nått sin kulmen just på 1880-talet och hade antagit karaktären av en regelrätt folkvandring bort från den svenska jorden, som ej längre tycktes kunna bereda sina brukare det dagliga brödet, ut till en annan världsdel och en annan folkgemenskap.

På så sätt omvandlades det svenska samhällets hela struktur, utan mera markanta omstörtningar men säkert och obevekligt. Nya former måste skapas. Ej underligt, att i denna brytningstid det fäderneärvda, det härdvunna för den nya tidens banérförare tedde sig som murket skräp, som hinder för all sund utveckling.

»Här rivs för att få luft och ljus —
är kanske icke det tillräckligt?»

Denna inställning var i många hänseenden en tvingande nödvändighet. Den nya tiden krävde oavvisligen nya former, och det svenska samhällslivet laborerade med alldeles tillräckligt med murkna och icke livsdugliga former. Vi äro de män, som på åttio-talet modigt trädde fram som förkämpar för nya idéer, all tack skyldiga. Vi bygga ännu i största utsträckning på den grund för det svenska samhällslivets moderna gestaltning, som då lades. Men åttio-talet var en typisk genomgångstid på gott och ont. Den radikalism det drev hotade värden, som dock till sist icke kunna undvaras i ett folks liv. Alldeles särskilt farlig var denna tid för

den svenska nationella tanken. Och detta berodde i sin tur på att även svensk nationalkänsla, liksom så mycket annat, hade stelnat i former som blott voro traditionella och hävdvunna.

Tjugo år efter det Heimdal stiftats undervisade oss Gustav Sundbärg om att det svenska folket hade sovit över nationalismens århundrade i Europa, 1800-talet. Omdömet är måhända en smula schematiskt och tillspetsat men rymmer en obestridlig kärna av sanning. 1800-talets europeiska nationalism, vars toner ännu ljödo skarpa och klara genom tidens internationella luft, var en frukt av Napoleonkrigen och deras efterverkningar. Vi hade icke genomlidit de perioder av vända och yttre förtryck, som hos skilda folk frampressade denna koncentration på deras oförytterliga och elementära livsvärden. Vi hade på ett katastrofalt sätt dragits in i Napoleonkrigens virvlar, men vi hade på ett jämförelsevis tidigt stadium bogserats ut ur dem, visserligen illa skamfilade men på ett sådant sätt, som hindrade våra erfarenheter att mogna till en väsentligt ny och fördjupad nationalkänsla. För vårt nationella medvetande i hög grad ödesdigert blev det ytliga, för att icke säga förljugna sätt, varpå svensk opinion reagerade mot skilsmässan från Finland. Det gör ett beklämmande intryck att nu efteråt i dåtidens meningsyttringar och offentliga eller privata uttalanden se, hur oberörda denna den svenska historiens svåraste katastrof i grunden lämnade sinnena. Visserligen framkallade den första svedan hos några av de bästa inom nationen en häftig reaktion, men det är märkvärdigt hur litet andra synas ha låtit den gå sig till hjärtat och hur man formligen skyndade sig att tala om någonting annat. Händelserna i Napoleonkrigens slutskede och föreningen med Norge syntes nästan ge oss ett kärkommet tillfälle att lägga det tråkiga ämnet helt ad acta. Så kom 1810 aldrig att hos oss leda till den bittra men hälsosamma självprövning, som ensam kan ge ett nationalmedvetande ett reellt innehåll och sätta nya mål för ett folks liv. Tegnér's halvt mot hans vilja framtvungna nationella paroll »att inom Sveriges gräns erövra Finland åter» började på allvar förverkligas först åtskilliga decennier efter hans död.

Så blev svensk nationalkänsla i det väsentliga hänvisad till det förflutna.

»Ett minnets land, en stor stamtavla är den höga Norden» sjöng Tegnér 1820, och han blev den förste store klassiske sångaren för våra höga minnen, men de hade för honom mera en estetisk karaktär, de gävo hans fantasi vingar, under det dagens

tarvliga strider och vardagens mödosamma svenska problem aldrig på allvar förmådde fängsla honom. Det svenska national-medvetandet bands på detta sätt alltjämt vid den gamla svenska Östersjöstaten, vars dagar voro förbi, det förflutna var med ett brett streck skilt från nuet, det hade estetiska stämningsvärden men ingen riktig motivbildande kraft. Svensk patriotism levde på storsvenskheten men tänkte icke ett ögonblick på att erkänna dess uppgifter som sina, och den förmådde icke slå en brygga över från det förgångna till dagens uppgifter.

Så blevo den svenska historiens stora gestalter så småningom blottade på verkligt innehåll. Vi fingo en sabelskramlande Karl XII, ett slags episk sagofigur i sin enkla blå krigardräkt, sina kragstövlar och vid sidan den väldiga huggvärjan, en gestalt väl ägnad att tala till fantasien och ymnigt använd i fest-talen, men en konung vars verkliga kamp och problem förtonade i ett dimhöljt fjärran. Det var mycket tal om hur svenska stålet biter, men gällde det att pröva hur mycket, blev den stortalige märkvärdigt tyst — av naturliga skäl; typen är odödliggjord av Ibsen i svensken Trumpeterstråle, som uppträder i Per Gynts sällskap. Vi fingo en Gustaf II Adolf ömsom av högkyrklig prelatensisk läggning, ömsom med drag av liberal förkämpe för samvets- och tankefriheten, som veterligen aldrig varit något mål för hans kamp och ej kunde vara det; de väldiga nordiska och europeiska problem, som han brottades med, lågo däremot under synranden, och hans blodfulla gestalt försvann i en aura av ideella dunster. Svensk patriotism var pompös, men den hade svårt att lägga av högtidsdräkten och dra arbetsblusen på. Man kan bäst avläsa detta på vår klassiska patriotiska sångskatt, som till största delen härrör från 1800-talet. Det märks alltför väl, att den är skriven i punsch och icke i blod, den må sedan både poetiskt och musikaliskt vara hur högtstående som helst. Där den icke är pompös och bullrande, är den blodfattig och förlorar sig i över-svinneliga romantiska stämningar. En jämförelse med Runeberg i Finland vid seklets mitt visar bäst, vad som fattas den. Den lågmälda innerlighetens tonfall äro den främmande.

Men denna patriotism trängde icke djupt ned i svenska folket. Ute i våra bygder och i vårt folks breda lager var det icke mycket tal om våra stora minnen och om fäderneslandet. Livet gick i gamla hjulspår och utfylldes av kampen för tillvaron, som ofta var bister nog. Där levde den verkliga svenskheten, men det var en svenskhet som var helt omedveten om sig själv och därför stod

alldeles handfallen, då svårigheterna tornade upp sig. Den svenskheten hade inga stora nationella lösensord att fylka sig omkring, och den kände sig förrådd av den svenska officiella patriotismens bärare, som den betraktade som sina naturliga fiender i kampen för tillvaron. Den officiella patriotismen i sin tur stod handfallen inför dessa skrämmande rörelser i folkdjupet. Den hade ingenting att sätta upp mot dem och saknade möjlighet att leda dem. Klyftan vidgades och tycktes, ju längre det led, alltmer föra till en klyvning av vårt folk i två nationer, som icke talade samma språk och icke förstodo varandra.

Men den hotande faran väckte slumrande krafter och instinkter till liv. Åttiotalets radikalism betecknade en ytterst kraftig pendelsvängning åt vänster; återsvängningen måste komma. Då nittiotalet gick in, stod en ny patriotism färdig att bana sig väg.

Även denna patriotism hade från början ett tillbakablickande och estetiskt drag, men det var nu icke den svenska historiens stora förflutna som stod i förgrunden, utan det var den vanliga enkla svenskheten, svenska folkets liv i helg och söcken sådant det levdes vid sidan om de mäktiga herrar, som med gny och med dån slå länder och riken omkull. De som genom härstamning eller eljest stodo denna svenskhet nära måste med oro säga sig, att den allvarligt hotades av undergång genom industrialiseringen, bondesamhällets upplösning, emigrationen och den förändrade ekonomiska strukturen, och denna oro kunde icke stillas av den radikala bildningens öppet uttalade förakt för allt traditionsbundet och fäderneärvt. Så föddes en rörelse, som ville taga vara på denna svenskhets yttringar, innan det vore för sent. Denna rörelse stod färdig att bryta sig ban, då nittiotalet gick in, och den kom att behärska nittiotalets andliga liv och trycka sin prägel på det.

Arthur Hazelius hade redan långt före nittiotalet börjat sitt rastlösa arbete att rädda vad som räddas kunde av svensk allmogekultur, och just år 1891 kunde han slå upp portarna till Skansen, som gav samtiden en oförliknelig åskådningsundervisning i det genuint svenska livet ute i våra bygder. Selma Lagerlöf skildrade den värmländska herrgårdskultur, som hade fått nådstöten genom den nya ekonomiska utvecklingen, och reste i sitt epos Gösta Berlings saga ett strålande minnesmärke över en märklig sida av svenskt liv i det förflutna. Skildringen väckte genklang icke minst därför att den ägde giltighet och intresse långt utanför Värmlands gränser. Samma utveckling ägde rum överallt där den gamla bergsmanskulturen, frukten av det äldre

Sveriges industriverksamhet, hade sitt säte; jag har själv i mina barnaår bevittnat denna kulturs upplösning i södra Dalarna. Under 1890-talet mognade Erik Axel Karlfeldt, bondeson, till skald; han kände sig som ört ryckt ur sin groningsgrund, och han blev den gamla bondekulturens inspirerade skald och uttolkare därför att han blickade tillbaka på den som på ett förlorat paradiset både för sig och den klass där han hade sina rötter.

En alldeles säregen typ av svensk nationell tanke förkroppsligades i Verner von Heidenstam. Han tillhörde en av våra mest internationaliserade släkter — många av dess medlemmar i olika generationer ha varit födda utomlands och där utfört sitt egentliga livsverk, några ha t. o. m. knappt talat svenska längre — och själv mottog Verner von Heidenstam sina avgörande ungdomsintryck i en helt internationell miljö och formades i en internationell idévärld. Kanske just därför förunnades det honom att så intensivt uppleva mötet med den fäderneärvda svenska kulturen och med svensk natur och ge uttryck däråt, som voro förståeliga i hans tid och kunde gripa den; barndomsminnena omvandlades i den mognade vandrarens inre till verklig andlig egendom. Tillhörig en släkt, som länge tjänat den svenska kronan, kände han sig också djupt förbunden med den svenska historien, men på ett vida personligare sätt än som vanligen var fallet; och han förmodade verkligen ingjuta liv i våra historiska personligheter och från väsenslösa abstraktioner förvandla dem till gestalter av kött och blod. Han har mycket av den officiella patriotismens pompa i sig som skildrare av svensk historia, och historisk sanning får man icke alltid söka i hans andes visioner; men historien är för honom en levande värld och icke ett dött mumiekabinett.

Men också den svenska officiella patriotismen, som levde högt på den svenska historiens stora förflutna, stod inför sin revision och sin förnyelse. Åttiotalet berömde sig framför allt av att vara realistiskt. Nu är det en gammal erfarenhet, att varje ny generation anser sig vara mer realistisk än den föregående, utan att detta behöver innebära mera än den vanliga motsättningen mellan generationerna, och åttiotalets naturalistiska dogmatism var i mångt och mycket väl så verklighetsfrämmande som den idealism den bekämpade. Men sant är, att en stark och äkta lidelse för sanningen om verkligheten utan försköningar och undanflykter var åttiotalets livsluft. Vilken livsmakt skulle bättre trivas i en sådan luft än det vetenskapliga arbetet? Det svenska universitetslivet mottog mäktiga impulser av åttiotalets realistiska

anda, det inträdde på allvar i det vetenskapliga arbetets moderna epok, och på alla områden ställdes väsentligt skärpta krav på förutsättningslöst förstående och återgivande av fakta. Historieforskningen kunde icke undgå att beröras därav. Mot åttiotalets bakgrund avtecknar sig för första gången Harald Hjärnes väldiga gestalt som en förgrundsfigur i Uppsalas och vårt lands andliga liv. Harald Hjärnes bildbara ungdomsår inföllo långt före det »realistiska» åttiotalet, och sina grundläggande andliga intryck hade han mottagit på en tid då idealismen satt i högsätet hos oss; icke dess mindre var han en realist av stora mått. Hans realism var icke frukten av någon tidsanda, den var sprungen ur en personlig sanningslidelse, som dyker upp i vilken tid och vilken andlig miljö som helst och söker sig uttryck med något av en naturmakts kraft. Men åttiotalet sopade rent omkring honom och gav hans realism det spelrum den behövde. Han var och förblev livet ut öppen och mottaglig för alla impulser, ständigt beredd att lära och lära om.

Harald Hjärne bar den gamla svenska patriotismen i blodet men godtog inga dess klichéer och fraser; han såg den svenska historiens *problem* med nya, skarpa ögon, som icke tålde något stämningarnas halvdunkel eller idealiseringens dunster. Det förflutna stod upp, väckt till liv av en hejdlös forskningsdrift, av en oerhörd lärdom; det återfick sina rätta proportioner genom en skepsis som stack hål på alla slagord, genom en vetenskaplig kritik som avvisade alla gottköpslösningar. Sveriges historia blev det levande förflutna. Omätlig är den betydelse Harald Hjärne har haft för svenskt nationalmedvetande. På hans breda axlar stå vi mer eller mindre alla, som strida för nationella ideal, och det mesta av det som heter medvetet nationellt tänkesätt i detta land har öppet eller förtäckt, villigt eller motvilligt, direkt eller indirekt gått i hans skola och mottagit fostran av honom. Hans betydelse och inflytande synas snarast växa för varje nytt år och varje ny etapp i vårt svenska liv.

Till de många rörelser av nu antytt slag, som markerade nittiotalets början, kom nu också bildandet av studentföreningen Heimdal. Den är ett uttryck för att denna motrörelse mot det negativa i åttiotalets radikalism hade nått också studentvärlden. Det var emellertid ingen homogen skara, som samlade sig för femtio år sedan för att stifta föreningen Heimdal. Där funnos rena idealister av äldre typ, där funnos också sådana, som helt voro förkämpar för den nya andan och som sedermera i mera

radikala sammanslutningar sökte utlopp för sin verksamhetslust. Men alla synas ha varit fullt medvetna om att en ny tid var på marsch och att det gällde att göra en positiv insats i denna. Där fanns ingen utpräglad partipolitisk åskådning; många tillhörde Oscar Alins konservativa skola, under det andra gingo andra vägar; Harald Hjärnes inflytande skulle först senare göra sig gällande. Men det är klart att så som denna rörelse fattade sitt mål det bestående var den grund man ville bygga på; det gällde ju på nittio-talet över hela linjen att söka rädda vad som räddas kunde av gammalt svenskt arv. För de studenter, som då togo upp nationellt arbete, var problemet att ställa det livsdugliga däri i en ny tids tjänst. Och som tidens stora makt hette folkbildning, så blev den också Heimdals närmaste arbetsuppgift. En närmare anknytning till konservativ politisk åskådning blir faktiskt klart skönjbar först omkring 1910, då skiljelinjerna mot den borgerliga liberalismen i grundläggande nationella spørsmål hade utbildats till full klarhet.

*

Året 1905 blev en viktig milsten i det svenska nationalmedvetandets historia. Det lönar sig icke nu längre att fördjupa sig i själva händelsen. Den som i sina unga år har upplevat unionsstridernas slutskede och den något operettartade slutscenen bevarar endast olustkänslor av dem; sedda mot nuets bakgrund ha dessa händelser en djupt tragisk innebörd. Men för vår del betydde de då ett nationellt uppvaknande av rätt bistert slag. Det stympade Sverige från 1810 stod nu åter där ensamt och tvangs, vad det hade undandragit sig hundra år tidigare, att på allvar tänka igenom sin ställning bland folken och spänna alla nationella krafter för att hävda sig i den nya situationen. Frågan om vårt försvar kunde icke upphöra att oroa i det så uppkomna läget, i synnerhet sedan år 1908 krav från rysk sida hade framställts om rätt att befästa Ålandsöarna. Från sin tidigare verksamhet bevarade Heimdal ett djupt och levande intresse för det svenska försvaret. Det blev nu föreningens stora patos och har så förblivit till denna stund. Däri ligger till stor del förklaringen till att Heimdal i så stor utsträckning som faktiskt var fallet kom att kämpa på samma sida som högern, som, säga vad man vill om dess förmåga att hävda sin ståndpunkt under vissa perioder, dock klarare och konsekventare än något annat svenskt parti i det förflutna har trätt in för ett så starkt militärt försvar av vårt land som möjligt är.

Även omkring 1910 är den stora nationella självprövningens tid. Bland de yngre och yngsta årgångarna ibland oss är Gustav Sundbärg knappast mer än ett namn, om ens det, och hans bok *Det svenska folklynnet* läses troligen icke alls av våra dagars ungdom; därför gör man sig väl ej heller i våra dagar en klar föreställning om den oerhörda betydelse den hade för oss och hur djupt den har påverkat det allmänna tänkesättet i vårt land. Då denna bok kom ut, blev den med ens en verklig folkbok och upplevde den ena upplagan efter den andra; den lästes över hela Norden och framkallade en rad skrifter och motskrifter.

Gustav Sundbärgs karakteristik av det svenska folklynnet har sina svaga sidor. Han förebrådde oss svenskar brist på psykologiskt sinne, och det är icke utan att hans egen bok utgör ett bevis för saken. Den bild han gav av svensken: blond jätte med utpräglad teknisk begåvning, djupt lyriskt lagd och tänkande efter stora linjer men ohjälpligt svag i människokunskap och utan intresse för människor, med ett starkt rättsmedvetande men utan nationellt medvetande och nationell instinkt och därför benägen att falla i farstun för allt utländskt, ädel, human, ridderlig och högsinnad men lättlurad — den bilden är nog en smula schematisk och onyanserad, i vissa hänseenden f. ö. alltför smickrad, och den var dessutom vunnen mot bakgrunden av en jämförelse med våra nordiska grannfolk, som varken var ridderlig eller psykologiskt tillfredsställande. Också hör Harald Nielsens motskrift från dansk sida till de yppersta bidrag till nordisk psykologi som någonsin givits; och den ger på vissa punkter en betydligt mer nyanserad bild av svensk psyke än den Gustav Sundbärg mäktade åstadkomma. Men från varje sida i Gustav Sundbärgs bok talade en brinnande patriot, som med djup oro forskade i sitt folks anletsdrag, och som helhet erbjöd den det rikaste material för nationell eftertanke och självprövning. En sådan uteblev icke heller som följd av hans framträdande. Mycket i våra dagars svenska nationalmedvetande återgår direkt på Gustav Sundbärg. Kanske har hans inflytande icke i allt varit lyckligt; han kan icke helt fritagas från ansvar för den »hurra-va-vi-ä-bra»-stämning, som utgör en av svagheter i svenskt väsen av i dag. Men han ruskade grundligt om vår nationella pessimism och obenägenhet att hävda oss även där det är vår plikt att göra det; han väckte oss till nationellt självmedvetande, kanske skulle man riktigare säga nationell självmedvetenhet.

1900-talets andra decennium ingick med starkt molnbetäckt

utrikespolitisk horisont; alla tecken bådade storm. Sveriges försvarsfråga blev brännande som aldrig förr. Heimdals insats i den stora försvarspropagandan under åren 1911—1914 hör till de stora bladen i dess historia. Det sker utan all triumf från vår sida, om vi, som då voro med, konstatera att de ideal vi den gången kämpade för numera äro allmän egendom och fullt erkännas även av våra dåvarande motståndare.

Många ansikten dyka upp för ens inre syn, då man återkallar minnet av dessa kampfyllda och kampglada terminer. Det skulle här föra alldeles för långt att gå igenom Heimdals personuppsättning vid denna tid, att karakterisera dess ledande personligheter och deras insats eller ens uppräknat deras namn. Må det blott tillåtas mig att fläta en minnets ärekrans åt min oförgätlige vän Johannes Kolmodin, som i dessa års kamp fick ta emot de flesta och hårdaste stötarna. Visst hade han något av ett original över sig, där han med sin slängiga gång ilade fram genom Uppsalas gator, dag och natt i rastlös verksamhet. Men i honom bodde en brinnande, självförglömmande patriotism, en svensk nationalkänsla för vilken ingenting syntes omöjligt eller fick vara omöjligt. Han icke blott kände som få vår historia och dess problem, de levde i honom, de sprungit upp som en Geysir mitt i dagens arbetsuppgifter. Han var om någon bärare av det levande förflutna. Han ägde en teoretisk skolning, en tankeklarhet och andlig energi, som gjorde honom till en av de få politiska tänkarna av rang i vårt land; han var en levande kraftkälla för alla nationella idéer. För det nationella arbetet offrade han allt, även sin personliga karriär här hemma, sin vetenskapliga bana, för vilken han ägde lysande förutsättningar. Hans energi och arbetsförmåga tycktes obegränsade, och med åren förvärvade han alltmer av det lätta men säkra handlaget i arbetet. Ingen som har kommit inom den mannens trollkrets kan någonsin glömma honom. Det utstrålade från honom en idealitet, som gjorde luften ren och hög omkring honom på dammiga och kvalmiga slagfält. Det må bli kommande forskning förbehållet att utröna, vad han har betytt i svensk politisk idéhistoria; det är långt mer än man anar. Sverige blev honom för trångt, och han fann ett nytt verksamhetsfält i den internationella politiken. Jag har suttit med honom i den gamla förnämliga svenska legationen i Pera i Istanbul och funnit honom lika verksam i turkisk, sydösteuropeisk och orientalisk politik som förr i den svenska, lika klarsynt i fråga om det allmänna problemläget, med lika vid överblick och oför-

minskad andlig spänstighet och vitalitet, då det gällde att gripa sig an med nya uppgifter, sig lik i alla skiften. Turkarna hade obegränsat förtroende för honom, och bakom kulisserna har han betytt mer än man anar för nationell turkisk politik under de ömtåliga övergångsåren från ottomanskt imperium till turkisk nationalstat. Han var genom hela sin utbildning, sina intressen och sin läggning som klippt och skuren för en aktiv insats i denna del av världen. Det är tragiskt att svensk utrikesledning icke fann den användning för honom han förtjänade; det födes icke en gång på århundradet i vårt land en man som har sådana förutsättningar, som Johannes Kolmodin hade, att föra vårt folks talan och intressen ute bland Orientens folk. Nu fick han sluta sina dagar i förtid i det fjärran Abessinien's huvudstad Addis Abeba, som rådgivare åt kejsar Haile Selasie; han behövde lyckligtvis aldrig uppleva den katastrof, som övergick det verk han varit med om att uppbygga.

*

Världskriget fann det svenska folket endast på ytan enigt, och det blev snart uppenbart, att den gamla striden mellan »de två nationerna» — detta ursprungligen engelska uttryck hade just åren före världskriget blivit ett allmänt slagord i den inre kampen hos oss — ingalunda var avblåst och att den skulle föras till slut under kanondånet runt våra gränser. Hos många av oss, som voro med då, vaknade en förtvivlad känsla av att allt arbete för försvar, självhävdelse och nationella mål vore förgäves, om icke denna klyfta utfylldes, om icke radikala åtgärder vidtoges för att i enig samverkan samla *hela* vårt folk under de nationella fanorna. Just för tjugofem år sedan, då Heimdal firade sitt kvartssekeljubileum, sysselsatte oss denna tanke, som också vid festtillfället kom till uttryck i ett tal, vari krävdes en *radikal* högerpolitik. Det var på den tiden en betydligt djärvare paradox än nu, och ingen av oss hade väl någon klar föreställning om vad en sådan politik skulle innebära. Men att hela det problemkomplex, som begreppet »de två nationerna» innefattade, nu måste lösas på något sätt, och lösas snart, det stod klart för många av oss.

Nåväl, radikaliseringsen kom, men icke så som vi hade hoppats. Initiativet utgick icke från våra kretsar, radikaliseringsen påtvangs utifrån de meningsgrupper, med vilka vi kände oss befryndade. Vi, den s. k. unghögern, hade därvid den bestämda känslan,

att det parlamentariskt verksamma högerpartiet släppte många av de ideal, som vi ansågo omistliga för upprätthållandet av en nationell linje. Vi hade önskat dem kraftigare hävdade, och framför allt grepos vi av de dystraste aningar beträffande det som hade varit vår stora livsfråga, nämligen försvaret — aningar som tyvärr skulle gå i uppfyllelse i vida värre form än vi hade väntat. Min generation i Heimdal var då färdig att lämna Uppsala, och vi kände nog också, att vi hade gjort vår plikt och nu borde gå. Vi lämnade ifrån oss ledningen i andra, yngre händer, som ivrigare än vi grepo efter den nya tiden. Vi gingo ut med våra ideal oförstörda men i medvetande om att vad som nu förestod, det var ett mödosamt uppfostringsarbete på lång sikt för att steg för steg förverkliga det mål, som i krigstidens farliga stormar hade skymtat för oss som en tvingande nödvändighet, om vi ville leva och bestå som svenskar: ett enigt svenskt folks samling på en stark och kraftig nationell linje.

*

Kanske har vår dröm gått i uppfyllelse. Kanske ha dock till sist kurvorna i vårt svenska liv definitivt löpt samman i en nationell linje. Kanske våga vi hoppas, att det gamla talet om två nationer nu skall tystna. Visst är, att vår nationella uppgift icke är slut. Kanske börjar den först nu på allvar.

Den nationella samlingen förlorar sig i vaga stämningar utan kraft och innehåll, om den icke åtföljes av en ihärdig och målmedveten *nationell fostran*, som aldrig slappnar i sina bemödanden att hos alla lager av vårt folk utbreda en djup och levande känsla av ansvar för vårt svenska arv och kommande generationers fria och oförkränkta svenska liv och att utdانا ansvarsmedvetna ledare på samhällets olika poster, som äga tillräcklig kunskap om vårt folks livsbetingelser och äro beredda att sätta in alla sina krafter på sin uppgift. Under dessa betingelser förblir vår demokrati ett tomt ord. Här har föreningen Heimdal en stor och ansvarsfull uppgift bland vårt universitets alumner. Den folkbildningsuppgift, som Heimdal för femtio år sedan tog upp, har, då den i våra dagar ställes i den nationella tankens tjänst, en kanske snävare, men i gengäld ofantligt fördjupad innebörd.

Men det räcker icke med upplysning enbart. Våra stora nationella livsfrågor sätta framför allt karaktären på prov. På styr-

kan och halten av vårt uppsåt kommer allt an. Såsom den stora, allvarliga inrikespolitiska nationella frågan framför andra framstår just nu vår befolkningsfråga. Skall den kunna lösas — och den *måste* lösas — så kräves av oss alla, i vilken ställning vi än befinna oss, okuvlig livsvilja och offervilja, tålamod, besinning och obrottslig solidaritet.

De nationella värdena äro överhuvud ingenting som, en gång förvärvat, tryggt kan läggas i förvar i bankfack. De måste åter och åter hävdas, förvärvas, förvaltas. Var generation har sitt ansvar; och aldrig har ansvaret varit större än nu. Just nu, då ropet: »Samlens nu på Kerameikos!» ljuder i våra öron med en sällsam klang, just nu prövas vårt verk. Här är icke mycken tid till teoretiska diskussioner. Här gäller det: alle man på däck, och ingen sviker! Den förening, som samlar ungdomen för nationella mål, vet sin plats och sitt ansvar.

Vårt nationella problem, från vilken sida man än griper det, är nu reducerat till sina enklaste grundförutsättningar. Nu gäller det att leva eller dö. Eller rättare sagt, det gäller: *Navigare necesse est, vivere non est necesse*. Det må vara hänt, att besättningsmännen icke böra i onödan trängas omkring rodret, där andra män ha ansvaret. Men gäller seglatsen liv eller död, har besättningen en urgammal rätt att bli varskodd i tid och tagen till råds, och vi vilja icke avstå från denna rätt. Vi vilja ha klart besked av våra styresmän, vart det bär hän. Vi vilja icke, att oss ovetande beslut fattas, som innebära uppgivandet av omistliga nationella tillgångar, vår frihet och vår självständighet, vår rätt att själva förvalta det arv våra fäder lämnat oss.

*

Man talar i våra dagar mycket om en europeisk nydaning, som skall samla alla Europas folk till gemensamt arbete efter bestämda linjer. Vi kunna med lugnt samvete svara, att vi alltid ha velat ett sådant samarbete och alltid sökt främja det. Vad vi än ha gjort i historien, så icke har isolering varit ett utmärkande drag i vårt liv. Alltsedan vår tidiga ungdom ha vi tumlat om ute i världen. Vi ha farit vida i öster och väster i vikingatåg, och i öster och väster ha vi grundat eller varit med om att grunda riken. Kalifernas huvudstad Bagdad hade på 800-talet ett särskilt köpmankvarter för nordfolken, och där har man säkert kunnat påträffa också våra lurviga förfäder med sina päls-

foror. Vi ha utbredd germansk rättsordning och kristen kultur till de finska stammarna, vi ha efter förmåga sökt upprätthålla lag och ordning i Balticum. Vi voro med i den stora europeiska nydaningen på 1600-talet, och då det svenska östersjöväldet störtade samman i det nordiska kriget, så var detta en europeisk katastrof, vars verkningar ännu icke övervunnits. Vi ha aldrig varit snåla med vad vi ägt av andliga och materiella tillgångar. Svensk teknik, svensk företagsamhet ha kommit hela världen till godo, svensk vetenskap har varit internationell i en grad som ibland varit till förfång för oss själva. Var vi ha trott oss kunna räcka en hjälpende hand, där ha vi gjort det. Vi ha efter fattig råd och lägenhet sökt hålla oss underrättade om de »stora» folkens kultur, vi ha läst deras böcker och beundrat deras konstverk, så att vi nästan ha tagit skada till vår själ av det. Nej, på vårt internationella sinnelag har det bestämt aldrig varit något fel; vi ha snarare haft för mycket än för litet av den varan. Om det är en sådan internationalism det nya europeiska samarbetet syftar till, så skall man alltid finna oss beredda. Vi veta väl, att ett litet folk aldrig kan isolera sig, och vi ha ej gjort det och ämna ej göra det. Men om den europeiska »nyordningen» syftar längre, om den rör vid våra nationella livsmöjligheter, vår rätt att själva bestämma över oss och vårt och leva och verka som fria män, då kan vårt svar icke bli mer än ett och vårt handlingssätt icke heller.

*

Och den storsvenska tanken? Lönar det sig vidare att tala om det gamla svenska väldets problem? Jag tänker den gångna krigsperioden har givit oss ett tillräckligt tydligt svar på den frågan. Vi ha fått en åskådningsundervisning utan like i vad dessa problem inneburo. Vi veta nu något om vad Finland, vad Balticum betyder för vår politiska existens, vi ha fått lära oss något om vad religionskrig är. Och om också den storsvenska tanken i den utgestaltning den fick i våra historias klassiska tid är död, så har den dock icke levat förgäves. I grund och botten var den gamla storsvenska tanken endast en förelöpare till *den nordiska tanke*, som just nu utgör och för framtiden kommer att utgöra vårt stora brännande problem. Det kan tyckas paradoxalt att beröra denna fråga nu, då så många möjligheter synas vara förspillda och så många tillfällen försuttna att göra något verkligt av dem. Men denna tanke komma vi aldrig ifrån, därför att

den på det intimaste är förknippad med vår egen existensfråga. Den måste bli vår, om vi vilja övervinna det småstatsväsen, som redan bragt så mycket elände över Norden och som utgör ett dödligt hot även mot vår existens som ett fritt folk med nordisk kultur och nordisk egenart.

En sida av det nordiska problemet har alltid legat Heimdal varmt om hjärtat. Det är Finland. På denna punkt har Sveriges historia för Heimdal i alldeles särskild mening varit ett levande förflutet, som förpliktar. Medlemmar av Heimdal gåvo sitt liv för Finlands och Nordens sak i Finlands frihetskamp för tjugotre år sedan, och bland de många i vårt land, som under den gångna vintern arbetade för verksamt stöd åt Finland i dess gigantiska kamp och frivilligt ställde upp för dess sak, gjorde också Heimdal sin aktiva insats med den entusiasm och offervilja, vartill Finland alltid har inspirerat oss.

Det är klart att den nordiska tanken syftar ut över oss själva. Rätt fattad betyder den, att det svensk-nationella utmynnar i det stora gemensamma nordiska och ställas i dess tjänst. Men nationalism är nu en gång för alla intet självändamål, den är ett medel för förverkligande av ett folks bestämelse i världen. Det djupt väsentliga, det enda avgörande är, att vårt folk får leva och verka.
